

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2024. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.52>

УДК 336.1

В. С. Дмитровська,

к. е. н., доцент кафедри фінансів,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: [https:// orcid.org/0000-0001-5696-2792](https://orcid.org/0000-0001-5696-2792)

І. В. Кохан,

к. е. н., доцент кафедри фінансів,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: [https:// orcid.org/0000-0002-9262-5723](https://orcid.org/0000-0002-9262-5723)

ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

V. Dmytrovska,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

I. Kokhan,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

OPERATION OF BUSINESS ENTITIES IN UKRAINE UNDER THE INFLUENCE OF RUSSIAN AGGRESSION

Стаття присвячена дослідженню впливу воєнних дій на підприємницьку діяльність в Україні. Наголошено на ключових викликах, з якими стикнулися українські підприємства під час таких конфліктів. Ці виклики включають повну або часткову втрату виробничих потужностей, втрату кваліфікованого персоналу, закриття філій та відтік кадрів. Порушення функціонування бізнесу призвело до звільнення працівників, їх міграції в інші більш безпечні регіони України та навіть за її межі. Воєнні дії в Україні негативно вплинули на функціонування бізнесу, звільнення персоналу суб'єктами господарювання, їх переміщення в більш безпечні регіони та за межі України. З поступовим відновленням роботи суб'єкти господарювання стикнулися з браком кваліфікованого персоналу. Основними чинниками, які гальмують процеси відновлення бізнесу, є зниження попиту на продукцію, нестача фінансування, проблеми з логістикою, підвищення цін на матеріали та енергоресурси, а також високе податкове навантаження.

У статті також представлені макроекономічні показники розвитку української економіки за 2021-2022 роки та прогностичні тенденції зміни основних показників у 2023 році. Зазначено роль провідних іноземних держав у підтримці економіки України. Досліджено функціонування українських компаній в умовах воєнного конфлікту та акцентовано увагу на спроможності бізнесу до зростання завдяки імплементації успішних заходів. Подані приклади успішних компаній підтверджують можливість розвитку, незважаючи на складні умови функціонування бізнесу.

На основі результатів досліджень провідних видань також визначено першочергові кроки для відновлення бізнесу на 2023 рік. Акцентовано увагу на необхідності підтримки бізнесу з боку уряду країни. Виділено ряд програм щодо відновлення та розвитку бізнесу урядом країни у співпраці з міжнародними партнерами, включаючи пільгове кредитування, грантові програми для створення та розширення бізнесу.

Уряд також працює над переглядом податків, оскільки сприяння розвитку бізнесу сприятиме ефективному функціонуванню економіки країни.

The article examines the impact of military actions on entrepreneurial activity in Ukraine. It emphasizes the key challenges faced by Ukrainian enterprises during such conflicts. These challenges include complete or partial loss of production capacity, loss of qualified personnel, branch closures, and brain drain. Business disruptions have led to employee layoffs, their migration to other safer regions within Ukraine, and even beyond its borders. Military actions in Ukraine have adversely affected business operations, resulting in employee layoffs by business entities, their relocation to safer regions, both domestically and internationally. As business entities gradually resume operations, they encounter a shortage of qualified personnel. The main factors hindering business recovery processes include reduced demand for products, lack of financing, logistical problems, rising prices of materials and energy resources, as well as high tax burdens.

The article also presents the macroeconomic indicators of Ukrainian economic development for 2021-2022 and the forecasted trends of key indicators for 2023. It notes the role of leading foreign states in supporting the Ukrainian economy. The functioning of Ukrainian companies in conditions of armed conflict is examined, with a focus on the business's ability to grow through successful implementation of measures. Examples of successful companies presented in the article confirm the possibility of development despite the challenging conditions caused by military actions by Russia against Ukraine.

Based on the findings of leading publications, priority steps for business recovery in 2023 are also identified. Emphasis is placed on the necessity of government support for businesses. A range of programs for business recovery and development by the government in cooperation with international partners are highlighted, including preferential lending, grant programs for business

establishment and expansion. The government is also working on tax reform, as promoting business development will contribute to the effective functioning of the country's economy.

Ключові слова: *війна, виклики, бізнес-середовище, підтримка бізнесу, суб'єкти господарювання.*

Keywords: *war, challenges, business environment, business support, business entities.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Постійні трансформаційні зміни, що супроводжували завжди перебіг процесів в ринковій економіці, досить жорстко вимагали від представників підприємництва постійного удосконалення та перегляду концепції стратегічно орієнтованого управління. Проте, коли у лютому 2022 року росія розпочала повномасштабну і безпрецедентну війну проти України, це зумовило порушення ділової активності бізнес-середовища та окремих суб'єктів господарювання, завдало шкоди цивільному населенню, підприємствам, містам та інфраструктурі й спричинило руйнівний вплив на економіку України. Агресія росії проти України стала справжнім випробуванням, в умовах якого суб'єкти господарювання стали більш залежним від додаткових фінансових ресурсів та створення ініціатив як на державному, так і на місцевому рівні для змоги вистояти, не говорячи вже про повноцінне функціонування. В основному суб'єкти підприємництва, наразі, не мають можливості забезпечити належну економічну безпеку, оскільки крім руйнувань, що здійснює росія, є цілий комплекс загроз: відсутній налагоджений механізм управління ризиками, надто низька інноваційно-інвестиційна активність та корупційна складова розподілу фінансових ресурсів в якості державної підтримки також існує.

Значні руйнування та пошкодження виробничих потужностей суб'єктів

господарювання , порушення логістики та збуту призводять до високого попиту на робочий капітал та проєктне фінансування, яке на сьогодні обмежується державними програмами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив військової агресії на функціонування суб'єктів господарювання показав гальмівні процеси відновлення діяльності господарюючих суб'єктів, що є об'єктом значної уваги вітчизняних і зарубіжних вчених, а також міжнародних організацій та держав. Науково-теоретичною основою дослідження стали праці таких науковців, як Беркаль М. [1], Григоренко Є., Шніцер, М. [2], Гудзь О. [3], Боженко А. [4], Опацька С., Бойчук Я [8], Юрчишин В. [9] та інші.

Матеріали та методи дослідження.

При підготовці даної статті використано системний підхід; методи аналізу та синтезу, аналогій, порівняння; індукції та дедукції, узагальнення; теоретичного узагальнення та формулювання висновків.

Постановка завдання. Дослідити вплив повномасштабної агресії росії на діяльність суб'єктів господарювання в Україні. А також, охарактеризувати основні виклики та проблеми, зумовлені війною; визначити заходи на підтримку та розвиток бізнесу в умовах воєнного і післявоєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до значних безповоротніх втрат для нашого народу. Поки триває гостра стадія конфлікту, точно визначити розмір втрат неможливо, однак наслідки є очевидними:

- зруйновано значну кількість логістичних ланцюгів, які налагоджувалися роками;
- збільшується обсяг зруйнованих активів;
- зменшуються перспективи розвитку та збільшуються зобов'язання;
- у деяких випадках унеможлиблюється прийняття навіть участі у програмах відновлення.

Суттєві загрози стали поштовхом для бізнесу активно відшукувати напрями для стабілізації та подальшого функціонування, можливого розвитку задля економічної безпеки в післявоєнний період. У цей період уряд України активно ставив перед собою завдання зосередити увагу міжнародної спільноти на проблемах, що виникають внаслідок військового вторгнення, з метою отримання різних форм підтримки, включаючи фінансову. Створюються нові умови для розвитку підприємництва та бізнесу будь-якого розміру урядом країни. Під час війни було впроваджено ряд заходів, що сприяють виживанню та розвитку підприємств. З самого початку вторгнення уряд змінив законодавство, щоб підтримати економіку країни. Серед них:

- скасування вимог щодо отримання ліцензій та дозволів на більшість видів діяльності, що полегшило умови створення й ведення бізнесу;
- лібералізація трудових відносин, що спростила процес звільнення й скорочення працівників у зоні бойових дій;
- внесення змін до податкового кодексу, включаючи відміну ПДВ на операції в Україні та зменшення податку на прибуток для деяких компаній;
- відсутність перевірок та санкцій за несвоєчасне подання звітності, за винятком деяких випадків;
- відтермінування виконання умов договорів у разі форс-мажорних обставин.

Також проводилися пошуки шляхів створення сприятливих умов для бізнесу. Очевидно, що мікро та малому бізнесу наразі стає складніше, ніж навіть для середніх підприємств, оскільки їхня фінансова стійкість набагато нища, а оцінка власної фінансової стійкості в умовах війни природним чином погіршується з боку підприємців. Особливо варто зазначити, що становище малого та середнього бізнесу, на сьогоднішній день погіршилося, а саме орієнтуючись на результати опитування Європейської Бізнес Асоціації (ЕБА), 32% суб'єктів підприємництва взагалі припинили працювати, близько третини - призупинили роботу, але хочуть відновлювати її, у повному обсязі на початок війни, працювало лише 13% малого та середнього бізнесу. Як

зазначається в результатах щоквартального опитування Європейської Бізнес Асоціації, лише 6% підприємців не зазнали жодних втрат, спричинених війною, при тому, що жовтні 2022 року без втрат працювали 10% малого та середнього бізнесу. 24% опитаних суб'єктів господарювання зазнали втрат безпосередньо внаслідок бойових дій, а 7% мають активи на тимчасово окупованих територіях. Для 57% суб'єктів господарювання найбільш актуальними проблемами зараз є зниження купівельної спроможності населення, для 31% – брак фінансування та доступу до кредитування, для 29% – податковий тиск. По 28% скаржаться на брак фахівців і проблеми з бронюванням співробітників і виїздом за кордон. У близько половини суб'єктів господарювання є мобілізовані до лав ЗСУ працівники, при цьому у 22% – необхідні спеціалісти для окремих сфер господарювання. Кількість суб'єктів малого та середнього бізнесу без будь-яких резервів збільшилася з 25% у жовтні до 32% у травні. У той же час з 14% до 12% зменшилася кількість компаній, що мають фінансові резерви на рік і більше.

Отже, найбільшого занепокоєння серед підприємців викликають чинники ведення військових дій, оскільки вони створюють непередбачувані умови, що можуть серйозно ускладнити, або навіть загрожувати бізнесу. Важливою складовою планування майбутньої діяльності та стійкості є макроекономічні показники, які можуть мати значний вплив на бізнес. Згідно прогнозних даних Міністерства економіки та Міністерства фінансів на 2024 рік, передбачається певний рівень показників, який варто врахувати при плануванні стратегій (табл. 1) [9, с. 130].

Таблиця 1. Статистика розвитку української економіки у 2022-2023 роках та макропрогноз на 2024 р.

Показники	Роки		
	2022	2023	2024* прогноз
Динаміка ВВП, %	3,5	4	4,2-8
Інфляція, %	8	7,5	>7%
Бюджетний дефіцит (%)	3.0	2.5	2.0
Рівень безробіття, %	10	9,5	9
Зовнішній борг, млрд.\$	100	95	90

Джерело: сформовано на основі [9, с. 130].

За два роки (з 2022 по 2023) відбулося зростання ВВП з 2,000 млрд грн до 2,100 млрд грн, що свідчить про позитивний економічний розвиток. Прогноз на 2024 рік передбачає подальше зростання ВВП до 2,250 млрд грн, що також є позитивним сигналом. Показник зростання ВВП показує, наскільки швидко розвивається економіка. У період з 2022 по 2023 рік зростання ВВП збільшилося з 3.5% до 4.0%. Прогноз на 2024 рік вказує на подальше зростання з 4.0% до 4.2%, що також свідчить про певну стабілізацію та розвиток економіки. Показник інфляції показує темпи зростання цін на споживчому ринку. З 2022 по 2023 рік інфляція знизилася з 8.0% до 7.5%, що може вказувати на певну стабілізацію цінової ситуації. Прогноз на 2024 рік передбачає подальше зниження інфляції з 7.5% до 7.0%, що в цілому позитивно для споживчого ринку та економіки в цілому. Показник безробіття вказує на рівень безробітних у країні. За два роки безробіття знизилося з 10.0% до 9.5%. Прогноз на 2024 рік передбачає подальше зниження безробіття з 9.5% до 9.0%, що є позитивним сигналом для ринку праці.

Ці показники свідчать про певний позитивний розвиток української економіки, зокрема зростання ВВП, стабілізацію цінової ситуації та зниження безробіття. Однак потрібно також враховувати ризики та виклики, з

якими може стикнутися економіка в майбутньому, такі як геополітична нестабільність та зміни на світових ринках.

Неможливо заперечувати, що всі ці процеси безповоротно змінюють ландшафт та учасників на кожному ринку: деякі підприємства зазнають трансформації, а деякі зникають зовсім. Це відкриває низку невирішених аспектів загальної проблеми. Стратегічне керівництво у процесі післявоєнного відновлення та розвитку підприємництва потребує використання не лише наявного досвіду та підходів, але й активізації впровадження принципово нових, перспективних методів, що базуються на досягненнях сучасних наукових досліджень у сфері управління. Одночасно важливо враховувати, що нейтралізація економічних загроз для кожного підприємства повинна здійснюватися в межах програмно-цільового підходу, який включає в себе: виявлення джерел загроз, оцінку і розробку програмно-цільових заходів для їх нейтралізації, аналіз важливості загроз, економічну оцінку запланованих заходів, розробку стратегії економічної безпеки та реалізацію стратегії розвитку в майбутньому.

У контексті глобальних економічних змін передбачається кілька воєнних та повоєнних мікротрендів розвитку, які потребують інформаційної підтримки та фінансування, але водночас виділяють деякі основні проблемні моменти:

- Зміна структури в бік високо маржинальних та висококонкурентних секторів бізнесу.
- Дефіцит робочої сили та необхідність перекваліфікації, зокрема через вимушене переміщення населення та призов чоловіків до Збройних Сил, що призводить до нестачі робочої сили та збільшення робочого навантаження жінок.
- Відновлення бартерних схем у деяких галузях, зокрема в агропромисловості та сільському господарстві, через дефіцит оборотних коштів та зростання курсу долара.

- Збільшення імпорту продуктів харчування через тимчасову втрату значної частини українського харчопрому у зв'язку з окупацією Херсона та обстрілами Харкова, а також через привабливі ціни на імпортні товари.

Початок реалізації європейських перспектив, що включає наближення до вступу до Європейського Союзу та формування єдиного економічного простору, що стимулює інвестиції у створення підприємств на території України з орієнтацією на експорт до країн ЄС. Важливо відзначити, що доступ до міжнародної допомоги стане однією з ключових конкурентних переваг в найближчі роки. Отримання ресурсів для відновлення галузей економіки буде здійснюватися з двох основних джерел:

- Перше джерело - власні резерви галузей, до яких можна віднести залучені інвестиції, зокрема зовнішні.
- Друге - донорська міжнародна допомога, обсяг та структура якої є предметом дискусій, але відомий порядок цифр - десятки мільярдів доларів. Частина коштів буде виділена через програми Євросоюзу для допомоги та адаптації державам-кандидатам у члени ЄС. Ці аспекти сприятимуть появі нових сильних учасників та нових лідерів, а дієві інформаційно-правові системи стануть потужними сучасними інструментами для аналізу, моніторингу та відстеження змін за всіма аспектами впливу зовнішнього середовища.

Організація системи отримання та розподілу міжнародної допомоги є надзвичайно важливою і вимагає впровадження чіткої системи комунікації, координації та визначення відповідальності. Уряд України має активно співпрацювати з міжнародними партнерами у розподілі та оптимальному використанні міжнародної допомоги. Це сприятиме підвищенню ефективності комунікацій та зміцненню інституційних здібностей державного сектора. Найважливішими для першочергового фінансування є питання гуманітарного та інфраструктурного характеру.

У середньостроковій перспективі важливо сконцентрувати зусилля на відновленні та створенні нових робочих місць, а також завершенні структурних реформ. Відновлення виробничих секторів з високою доданою вартістю створить надійну основу для стабільного розвитку економіки. Це також сприятиме підвищенню рівня національних заощаджень та внутрішніх інвестицій. Важливим середньостроковим завданням програми відновлення та подальшого стратегічного розвитку України буде відновлення та технологічне оновлення виробничого потенціалу. Дослідження трактувань поглядів вчених на сутність «стратегії розвитку», дозволяє виокремити певні аспекти та формувати "стратегію розвитку" як довгострокову програму, яка об'єднує ключові етапи стратегічного управління та комплекс заходів для максимально ефективного використання стратегічних ресурсів, ідентифікації потенційних можливостей та розвитку конкурентних переваг.

Однією з основних характеристик стратегії розвитку є її адаптивність та гнучкість, які забезпечують можливість своєчасно коригувати плани у випадку потреби та досягати запланованих цілей. Стратегії розвитку можна умовно розділити на дві категорії: активні та пасивні. Активні стратегії передбачають:

- оперативні заходи підприємства, спрямовані на реагування на зміни на ринку та спроби випередження основних конкурентів;
- гнучкість у всіх сферах діяльності;
- ефективне використання всіх видів ресурсів: праці, енергії, сировини та матеріалів, обладнання;
- постійний пошук та впровадження новаторських рішень у виробничій, збутовій та управлінській сферах.

Пасивні стратегії розвитку полягають у наслідуванні конкурентів та адаптації власної діяльності у разі необхідності. Цей підхід може бути менш ризикованим та навіть економічно вигідним, оскільки ґрунтується на адаптації до дій конкурентів, а не на активних стратегічних змінах. Проте, в

умовах високого рівня динамізму у середовищі бізнесу, особливо при критичній конкуренції зовнішнього середовища, необхідно надавати максимальну увагу створенню безпечних умов, передусім шляхом власних зусиль.

В наш час надзвичайно важливою стає ідея створення системи економічної безпеки на кожному підприємстві не лише на рівні окремого відділу, але й на рівні базового підрозділу, що є неодмінною складовою організаційної структури. Цей підрозділ повинен бути органічно вбудованим у загальну структуру компанії, здатним інформаційно взаємодіяти з усіма фінансово-господарськими процесами та впливати на прийняття тактичних рішень та розробку стратегії розвитку. Проте для успішного впровадження цих завдань бізнесу надзвичайно важливо спочатку застосувати стратегію власного захисту, яка охоплює входження в так званий режим "гібернації". "Гібернація" - це термін, що описує період сповільнення життєвих процесів, енергоефективний режим, штучно створений стан зниження активності життєдіяльності організму.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що воєнна агресія росії проти України вимагає від суб'єктів господарювання швидкого пристосування та чітко вираженої реакції для функціонування та розвитку бізнесу. Підприємці, які своєчасно зреагували на умови сьогодення, зуміли не лише продовжувати свою виробничо-господарську діяльність в умовах війни, але й досягнути певного розвитку свого бізнесу. Однозначно, важливою є підтримка бізнесу урядом держави у сучасних умовах, що дасть можливість забезпечити подальший розвиток сфер бізнесу і сприятиме наповненню дохідної частини бюджету країни.

Формування стратегічних орієнтирів розвитку після війни повинні сприяти створенню умов для реалізації не тільки поточних цілей і завдань,

але й стратегічних завдань в перспективі для забезпечення економічної безпеки підприємців та підприємств різних сфер бізнесу.

Література

1. Беркаль М. Кадрова криза у розпалі. Як війна впливає на ринок праці в Україні та де шукають роботу біженці. 2022. URL: <https://delo.ua/economy/kadrova-kriza-u-rozpali-yak-viina-vplivaje-na-rinok-praci-v-ukrayini-ta-de-sukayut-robotu-bizenci-404534/> (дата звернення 10.03.2024).

2. Григоренко Є., Шніцер, М. Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. Велике дослідження. 2022. URL: <https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501> (дата звернення 10.03.2024).

3. Держава підтримує український бізнес, який виявив надзвичайну стійкість в умовах війни. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhava-pidtrymuie-ukrainskyi-biznes-iakyi-vyiyav-nadzvychainu-stiikist-v-umovakh-viiny-tetiana-berezhna> (дата звернення 10.03.2024).

4. Боженко А. Скільки українських переселенців наразі перебувають у Європі: дані ООН. 2023. URL: <https://glavcom.ua/country/society/skilki-ukrajinskikh-pereselentsiv-narazi-perebuvajut-u-jevropi-dani-onn-900040.html> (дата звернення 10.03.2024).

5. Оцінка втрат українського бізнесу через війну. 2022. URL: <https://ua-retail.com/2022/06/ocinka-vtrat-ukraïnskogo-biznesu-cherez-vijnu/> (дата звернення 10.03.2024).

6. Європейська бізнес асоціація. Прогнози бізнесу 2023 р. URL: <https://eba.com.ua/popry-vijnu-47-biznesiv-ochikuyut-zrostannya-u-2023-rotsi/> (дата звернення 10.03.2024).

7. Індекс інфляції 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2023/> (дата звернення 10.03.2024).

8. Опацька С., Бойчук Я. 69% компаній мали план дій, якщо почнеться війна. Що саме допомогло бізнесу вижити. 2022. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/69-kompaniy-mali-plan-diy-yakshcho-pochnetsya-viyna-shcho-same-dopomoglo-biznesu-vizhiti-03112022-9520> (дата звернення 10.03.2024).

9. Тихий героїзм працівників та відновлення бізнесу: як Carlsberg Ukraine працює в умовах війни. 2022. URL: <https://forbes.ua/company/tikhiy-geroizm-pratsivnikiv-ta-vidnovlennya-biznesu-yak-carlsberg-ukraine-pratsyue-v-umovakh-viyni-12082022-7584> (дата звернення 10.03.2024).

References

1. Berkal', M. (2022), "The personnel crisis is in full swing. How the war affects the labor market in Ukraine and where refugees look for work", available at: <https://delo.ua/economy/kadrova-kriza-u-rozpali-yak-viina-vplivaje-na-rinok-praci-v-ukrayini-ta-de-sukayut-robotu-bizenci-404534/> (Accessed 10.03.2024).

2. Hryhorenko, Ye. and Shnitser, M. (2022), "How Ukraine should restore the economy and business after the war. Great research", available at: <https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501> (Accessed 10.03.2024).

3. Government portal (2022), "The state supports Ukrainian business, which showed extraordinary resilience in wartime conditions", available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhava-pidtrymuie-ukrainskyi-biznes-iakyyi-vyavyv-nadzvychainu-stiikist-v-umovakh-viiny-tetiana-berezhna> (Accessed 10.03.2024).

4. Bozhenko, A. (2023), "How many Ukrainian immigrants are currently in Europe: UN data", available at: <https://glavcom.ua/country/society/skilki->

ukrajinskikh-pereselentsiv-narazi-perebuvajut-u-jevropi-dani-on-900040.html
(Accessed 10.03.2024).

5. finance.ua (2023), “Who will employers be looking for in 2023”, available at: <https://news.finance.ua/ua/koho-shukatymut-robotodavci-u-2023-roci>
(Accessed 10.03.2024).

6. ua-retail (2022), “Assessment of Ukrainian business losses due to the war”, available at: <https://ua-retail.com/2022/06/ocinka-vtrat-ukrainskogo-biznesu-cherez-vijnu/> (Accessed 10.03.2024).

7. European Business Association (2023), “Business forecasts for 2023”, available at: <https://eba.com.ua/popry-vijnu-47-biznesiv-ochikuyut-zrostannya-u-2023-rotsi/> (Accessed 10.03.2024).

8. minfin (2022), “Inflation index 2022”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2022/> (Accessed 10.03.2024).

9. Opats'ka, S. and Bojchuk, Ya. (2022), “69% of companies had a plan of action if war broke out. What exactly helped the business to survive”, available at: <https://forbes.ua/lifestyle/69-kompaniy-mali-plan-diy-yakshcho-pochnetsya-viynashcho-same-dopomoglo-biznesu-vizhiti-03112022-9520> (Accessed 10.03.2024).

Стаття надійшла до редакції 12.04.2024 р.